

to případě by se našly světlé výjimky, ale konverze Vana Morissona či Patti Smithové, o Bruce Springsteenovi a Bobu Dylanovi ani nemluvě, a především skutečnost, že náboženství neznámá jenom křesťanství. Právě v případě rocku a vůbec celé „kultury mladých“ v šedesátých letech totiž hrály podstatnou úlohu nové nebo idealizované dálnévýchodní náboženské směry – vzpomeňme na Beatles! – a když ne ty, tak negativní, ale přesto podstatné vztahy vůči „oficiálnímu“ křesťanství. Americkou kulturu, včetně moderní hudby, si totiž bez religiozity (ne nutně církevní) vpravdě nelze představit a v menší míře totéž platilo i o druhé „kolébce rocku“, Británii – a konec konců také o části naší rockové scény.

Tyto kritické připomínky, jichž je ostatně poskrovnu a jen v některých případech mají zásadní význam, ovšem v žádném případě nemají zpochybnit kvality recenzované knihy, která je dílem nejen průkopnickým, ale jako celek také důkladně promyšleným a (zejména zpočátku) pregnantně zpracovaným. Vaňkem nakreslená „mapa“ českého bigbitu je pro poznání jeho vývoje a některých sociálních souvislostí dílem vskutku klíčovým a je také solidním základem, z něhož budou moci – nebo spíš pro jeho neobejitelnost: budou muset – vycházet všechna další zpracování tématu, subtemat i jejich „externalit“. Kéž by jich brzy bylo přehršel!

Zdeněk R. Nešpor

Jindřich Krejčí: *Kvalita sociálněvědních výběrových šetření v České republice*
Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2008, 195 s.

V nakladatelství SLON vyšlo v roce 2008 v ediční řadě *Studie* první vydání knihy Jindřicha Krejčího, vedoucího oddělení Českého sociologického datového archivu Sociologického ústavu AVČR, v.v.i., s názvem *Kvalita sociálněvědních výběrových šet-*

ření v České republice. Zmíněná publikace, jež vznikla na podkladech doktorské práce autora, si vymezuje několik cílů.

Primárním cílem textu je slovy Krejčího „otevřít do značné míry nové téma odborné veřejnosti“ (s. 12). Je pravda, že kvalitě akademických i komerčních výběrových šetření byla na české badatelské půdě věnována jen nesystematická pozornost; zájem byl v této oblasti úzce orientován především na výzkumy veřejného mínění a nebo metodologickou problematiku validity a reliability. Ani Krejčího kniha sice neaspiruje na komplexní analýzu široké problematiky kvality dotazníkových šetření, nicméně na jedné straně přinejmenším otevírá v českém prostředí prozatím nepřítelš frekventovanou oblast problému nízké návratnosti, na druhé straně pak čtenáře seznamuje s nejčastěji užívanými obecnými koncepty a sama se na vytvoření obecného rámce zkoumání kvality ve výběrových dotazovacích šetřeních soustředí. V rámci takového rámce autor rozvíjí hlubší analýzy a postupně se věnuje naplňování dalších vytyčených cílů: posoudit prostředí pro realizaci výběrových dotazovacích šetření v České republice a provést analýzu ve dvou vybraných oblastech spojených s kvalitou šetření, návratnosti a realizace výzkumů volebních preferencí v ČR.

Jak autor sám podotýká, kvalita má řadu dimenzí a i z tohoto důvodu nelze podat zhodnocení celé oblasti výzkumu. V tomto kontextu obhajuje Krejčí záměrný výběr problému návratnosti a volebních výzkumů pro systematictější analýzu. Právě tato témata podle něj provokují u odborné i širší veřejnosti kritické diskuze o kvalitě šetření a vedou k dezinterpretaci obrazu oboru sociálního výzkumu, avšak bez ověřených informací, ke kterým se tak snaží autor podat adekvátní alternativu v podobě předloženého textu.

Krejčí vhodně kombinuje schopnosti vědeckého pracovníka a zkušenosti pedagoga, když v textu účelně kombinuje teoretické statě zachycující základní charakter

problému, jeho komplexnost a stav dosavadního bádání s analytickými studiemi zpracovávajícími daný problém z hlediska kvality šetření, a to s ohledem na výzkumnou situaci v České republice. Vytváří tak dílo, jež má charakter přehledné metodologické učebnice a současně prvky analytické vědecké práce. V tomto duchu je také kniha strukturována, když jsou kapitoly logicky uspořádány po dvojicích – teoretické a analytické.

Kapitola druhá tak například v teoretické rovině objasňuje relevanci a možné reálné dopady zkoumání kvality výběrových šetření, třetí pak analytickým způsobem přibližuje prostor pro jejich realizaci na území České republiky. Autor se v těchto kapitolách věnuje povaze výběrových dotazovacích šetření a problematice kvality jejich aplikace podle regulí „nejlepší praxe“ (s četnými odkazy na výzkumné standardy a normy ESOMAR, SIMAR, WAPOR, EFAMRO, ISO 9000 atp., s. 30). Důraz je zde kladen především na celkovou logiku kvality šetření, která má být vždy založena na důsledném zohledňování jednotlivých zdrojů chyb a zvažování dopadů jejich krátkozraké selektivní eliminace na celkovou chybu měření.

Analytická část třetí kapitoly vytyčuje v návaznosti na souhrnnou práci o problematice kvality šetření z pera Biemera a Lyberga (Paul P. Biemer, Lars E. Lyberg. *Introduction to Survey Quality*. Hoboken: John Wiley & Sons, 2003) tři okruhy externích podmínek, které určují možnosti provádění kvalitních výběrových šetření v jednotlivých zemích: rozsah odborného zájmu oboru, aplikace adekvátních výběrových metod a ochota veřejnosti účastnit se výzkumu. Autor nejprve všechny tři oblasti podrobně rozebírá v kontextu specifického výzkumného prostředí a jeho historického vývoje v České republice a následně pak analyzuje, zda a jakým způsobem, zde ve srovnání s jinými evropskými státy, dochází k naplnění podmínek pro realizaci kvalitních výběrových šetření. Studii navíc

iniciativně doplňuje o další, podle jeho mínění nutnou, podmínku kvalitní realizace výzkumu, totiž existenci tržního prostředí. Jeho funkčnost podle něj spočívá ve schopnosti udržet dostatečně konkurenční atmosféru mezi výzkumnými agenturami, které tak pod hrozbou ztráty profesionality nastavují vyšší úroveň kvality výzkumné produkce.

Kapitola čtvrtá a pátá se soustředí na problematiku nevýběrové chyby šetření – návratnosti, která se obzvláště v sociálněvědních výzkumech podle autora silně podhodnocuje. Návratnost je v konceptu práce obzvláště zdůrazněna, neboť je „podle řady odborníků na kvalitu výzkumných šetření jedním z nejvážnějších problémů současného kvantitativního sociálního výzkumu“ (s. 65) a obecně souvisí s nižší ochotou veřejnosti participovat na výzkumech a zhoršujícími se podmínkami pro důvěryhodnost situace dotazování. V teoretické části kapitol se autor věnuje obecnému rozboru problematiky návratnosti s ohledem na možné dopady na kvalitu šetření, aby tímto výkladem položil základy analytického studia trendů v návratnosti v českých sociálních výzkumech v kapitole páté.

Zde Krejčí dokazuje pravdivost předpokladu o velkém nárůstu výpadků návratnosti v českých výběrových šetřeních v polovině 90. let dvacátého století, když sleduje trend jejich návratnosti v rámci realizace mezinárodního výzkumu International Social Survey Programme (1991–2007). V návaznosti na dokumentovanou skutečnost, že u nich od roku 1995 neklesla chyba výpadků návratnosti pod 30% (Graf 5.1, s. 87), pak autor dále promyšleně zpochybňuje přesvědčení o akceleraci trendu nízké návratnosti u českých výběrových šetření v současnosti. Svou pozornost přitom obrací na výzkumy International Social Survey Programme (1997–2007) a European Social Survey (2002/2003, 2004) a Výběrové šetření pracovních sil Českého statistického úřadu. Při jejich analýze potvrzuje, že konti-

nuální trend růstu výpadků návratnosti neplatí; že dochází k evidentní změně v *dru-
zích* výpadků návratnosti, které odkazují především k chybám administrace dotazníků a nižší úrovni výzkumné práce (Graf 5.2, s. 89). Na závěr kapitoly Krejčí hodnotí výsledky českých šetření ve srovnání s obdobnými výzkumy v zahraničí a dokumentuje, že „nízká návratnost je celosvětový problém“ (s. 102), který se ani zdaleka nevyhýbá vyspělým evropským zemím, a má silný dopad na kvalitu výběrových šetření.

Kapitola šestá a sedmá se už specificky zabírají problémy volebních šetření, které podle autora představují oblast výzkumu, díky níž se metoda dotazníkových výběrových šetření nejvíce dostává do povědomí široké veřejnosti. Autor zde podotýká, že kvůli nepřesnému a neúplnému publikování výsledků veřejného mínění v médiích a hrozbě manipulace roste nedůvěra k sociálním výzkumům, která pak může zpětně ovlivňovat ochotu veřejnosti k participaci na šetřeních. Teoretická část zahrnuje vysvětlení šíře pojmu volebního šetření a objasnění hlavního přínosu takového průzkumu v souvislosti s poskytnutím potřebných údajů o demografickém a sociálním složení elektorátu stran a vztahu postojů a volebních preferencí pro potřeby hlubších analýz. Tímto způsobem Krejčí dokumentuje, jak historicky předvolební výzkumy veřejného mínění přispěly k prosazení kvantitativní metody výběrových dotazovacích šetření ve společnosti. Autorovým přínosem je v tomto kontextu také srozumitelné vysvětlení povahy záměny výzkumu aktuálních preferencí za volební prognózy v médiích, včetně zdůraznění negativního dopadu rychlých a nenáročných metodik a úsporných mediálních komentářů k analýze dat na celkovou kvalitu předvolebních výzkumů.

V analýze situace předvolebních šetření v České republice Krejčí vymezuje tři hlavní typy výzkumů volebních preferencí zavedených v České republice, z nichž pro další analýzu vybírá primárně kontinuální

syndikované výzkumy jako pravidelná šetření stranických preferencí. Ke zkoumání kvality výzkumu přistupuje specifickým způsobem, a to z hlediska hodnocení jednotlivých aspektů metodiky výběrových šetření volebních preferencí realizovaných několika hlavními výzkumnými agenturami (konkr. CVVM, STEM, Factum Invenio, SC&C): výběru respondentů, velikosti vzorku, konstrukce dotazníku, sběru dat a analýzy a interpretace dat. Autor v textu analyzuje, zda a jakým způsobem dochází k naplnění výzkumných standardů v těchto oblastech ze strany výzkumných agentur a jaké dopady mají učiněné výjimky na kvalitu výzkumu. Dochází tak k závěru, že právě kontinuální výzkumy stranických preferencí dosahují relativně vysoké úrovně kvality, zejména na rozdíl od exkluzivních předvolebních výzkumů, jejichž výsledky jsou jen těžko spolehlivé. Současně identifikuje, že k největšímu množství chyb dochází až při sekundárním používání dat převážně mediálním zpravodajstvím.

Sám autor na konci publikace podotýká, že „závěrem nemůže být ani jednoznačné hodnocení aplikovatelné na všechna česká šetření, ani definice fixních parametrů, podle kterých by šlo vystavit atest každého šetření“ (s. 166). I z tohoto důvodu je nejpodstatnějším sdělením textu důraz, jenž by měl být kladen na „ucelenou koncepci dosahování kvality již v procesu výzkumu, která vyváženě zohledňuje jednotlivé zdroje chyb, východiska a cíle výzkumu“ (s. 19). Model celkového managementu kvality výzkumu Krejčí ukazuje na řadě konkrétních příkladů (řešení problému výpadků návratnosti v celém kontextu realizace výzkumu, určení velikosti vzorku respondentů na základě výzkumných záměrů, volba mezi pravděpodobnostním a kvótním výběrem v závislosti na potenciálních nákladech šetření atp.), a odkazuje tak k jednoznačnému závěru svého bádání: „ignorování jednoho problému znehodnocuje náklady investované do redukce jiných druhů chyb“ (s. 107).

Svá tvrzení autor podporuje dostupnými statistikami o výzkumném průmyslu, odbornými metodologickými publikacemi, technickými zprávami a interními materiály výzkumných agentur a akademické sekce.

Knihla nepřináší tolik nového vzhledem k předešlé publikační činnosti samotného autora, který již všechny oblasti vcelku podrobně pokryl. Její přínos je však evidentní: rekapitulace již publikovaných výsledků, odvážné vyvracení některých mylných dohadů, inovativní návrhy vlastních koncepcí či jejich doplňků a zakládání východisek pro další výzkum (autor nastiňuje řadu přitažlivých témat přezkoumané společnosti, teorie participace respondentů či efektu sponzora výzkumu k dalšímu bádání).

Zřetelnou předností textu je jeho čitelnost, přístupnost a srozumitelnost i pro neobdobnou veřejnost. Díky strukturovanému výkladu je publikace i přes zřejmou sociologickou perspektivu vhodná i pro oblasti marketingu, ekonomie, politických věd či komunikačních studií. Autor navíc evidentně dbal na čtenářovo pohodlí a knihu doplňuje kompletním bibliografickým oddílem, přehledným rejstříkem a seznamem použitých zkratk, které jsou navíc jmenovitě rozvedeny u každého grafu a tabulky.

I přesto je nezbytné zmínit některé nedostatky, se kterými se publikace potýká. V tematických kapitolách o návratnosti dotazníků čtenáře poněkud matou střídající se údaje o návratnosti a výpadcích návratnosti z jednotlivých výzkumů, které narušují přirozenou logiku výkladu. V kontextu problematiky návratnosti by také pozorný čtenář jistě ocenil, kdyby ke tvrzení o možných dopadech nesprávně nastavené metodiky zvyšování návratnosti na celkovou chybu šetření přibýlo v textu více konkrétních příkladů (s. 82), co a za jakých okolností by se skutečně s celkovou chybou a potažmo kvalitou výzkumu stalo; mimo jiné i pro doplnění celkového dojmu z tak důležitých informací.

Recenzovaná publikace z pera Jindřicha Krejčího je vítaným příspěvkem k oblasti zkoumání metodologie sociálních výzkumů a odborná veřejnost se může těšit na jeho další knihy.

Petra Anýžová

Ema Hrešanová: *Kultury dvou porodnic: Etnografická studie*

Plzeň, Západočeská univerzita v Plzni
2008, 216 s.

Ema Hrešanová je jednou z prvních českých výzkumnic, která se pustila do sociologicky neprobádaného terénu našeho porodnictví. Její kniha *Kultury dvou porodnic: Etnografická studie* představuje první výraznou studii na toto téma u nás. Ačkoli se porodnictvím v České republice zabývala již dříve například Hana Hašková, je Hrešanové studie jedinečná především v tom, že jde o hloubkový a komplexní pohled přímo do prostředí porodnic, které je v ČR místem drtivé většiny porodů. Z tohoto důvodu, jak autorka připomíná, si zaslouží výzkumnou pozornost, neboť je dominantním rámcem formujícím nejen porodní zkušenosti žen, ale má vliv také na jejich zdraví.

Teoreticky ukotvila Hrešanová svůj výzkum v konceptu organizační kultury, který diskutuje v druhé kapitole knihy. Vysvětluje, proč jej přes existující kritiku považuje za výzkumně užitečný, a vymezuje, jakým způsobem hodlá s konceptem organizační kultury ve svém etnografickém výzkumu sama naložit. Kulturu dvou porodnic zkoumá z perspektivy personálu, a to především porodních asistentek a lékařek a lékařů.

Etnografický výzkumný design bývá vnímán jako výzkumná metoda, která je obzvláště vhodná při studiu znevýhodněných skupin, jejichž hlasy jsou často ignorovány. Krom jiného je považován za způsob, jak dát těmto hlasům zazní a jak